

УДК 338.2; 339.5

І. В. Кобута,

к. е. н., старший науковий співробітник

Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

ПРІОРИТЕТИ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТОРГОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

I. Kobuta,

PhD in Economics, Senior Researcher,

Institute of Economics and Forecasting of Ukrainian National Academy of Sciences, Kyiv

THE PRIORITIES OF UKRAINE'S AGRARIAN POLICY IN THE CONDITIONS OF TRADE LIBERALIZATION

Розглянуто роль державної аграрної політики у посиленні конкурентних переваг вітчизняної аграрної продукції, зроблено міжнародні порівняння рівнів підтримки сільського господарства та зіставлення за індексом конкурентоспроможності аграрного сектору країн світу, визначено пріоритети національної аграрної політики сучасності за умов торговельної лібералізації, аргументовано важливість збереження акумуляції ПДВ як заходу підтримки сільськогосподарських підприємств країни.

The role of the state agrarian policy to strengthen the competitive advantages of domestic agricultural produces was overlooked; international comparisons of levels of agricultural support and comparison of the trade performance indexes of the agricultural sectors in different countries were made; the priorities of the national agricultural policy under trade liberalization conditions were determined; importance of maintaining of VAT accumulation as a support measure for domestic agricultural enterprises in Ukraine was reasoned.

Ключові слова: аграрна політика, лібералізація, підтримка сільського господарства, СОТ, конкурентоспроможність.

Key words: agrarian policy, liberalization, support of agriculture, WTO, competitiveness

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасна аграрна політика України потребує якісних трансформацій як з урахуванням членства у Світовій організації торгівлі, так і подальших лібералізаційних процесів — створення зони вільної торгівлі з ЄС, поширення угод про вільну торгівлю з іншими країнами-торговельними партнерами. В умовах відкритого доступу на внутрішній ринок¹, мінімального торговельного захисту на кордонах України, обмеженості бюджетних ресурсів для посилення протекціонізму галузі, першочергового значення набуває питання конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вітчизняних дослідників питання формування аграрної політики країни розглядалося ба-

гатьма відомими українськими економістами-аграріями: Дем'яненко С.І. [2], Кваша С.М. [3], Лузан Ю.Я. [4], Осташко Т.О. [6], Шпичак О.М. [7] та інших. При формуванні національної аграрної політики важливим є погляд через призму торгової лібералізації, у процесі якої перебуває наша країна протягом років незалежності. Науковому пошуку узгодженості між двома суперечливими політичними цілями приділялась незначна увага, а саме: 1) посилення протекціонізму внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції шляхом збільшення підтримки сільського господарства та закриття ринків від впливу глобалізації та 2) сприяння участі конкурентоспроможних вітчизняних виробництв у глобальному ринку. За умов розвитку світової глобалізації та все більшого ступеню лібералізації внутрішнього ринку продовольства України особливого значення набуває пріоритетність забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору, яка дозволяє досягти успіху на світовому ринку продовольства.

¹ Середньоарифметична ставка ввізного мита складає 5 %, у т.ч. на сільськогосподарські товари — 9,2%, на промислові — 3,7%, що свідчить про високий рівень відкритості внутрішнього ринку та ліберальний рівень його тарифного захисту в Україні.

МЕТА СТАТТІ

Автор статті ставить на меті розглянути роль державної аграрної політики у посиленні конкурентних переваг вітчизняної аграрної продукції, провести міжнародні порівняння рівнів підтримки сільського господарства та конкурентоспроможності цієї галузі, визначити пріоритети національної аграрної політики сучасності за умов торгової лібералізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Виділення аграрної політики як самостійної області у загальній економічній політиці держави обумовлено особливостями сільськогосподарського виробництва та специфікою регулювання аграрних відносин, а також тою значною роллю, яку відіграє ця галузь у формуванні національного ВВП. У аграрній політиці велика увага повинна приділятися досягненню більш високих кінцевих результатів виробничої діяльності як у сільському господарстві, так і в усьому агробізнесі, забезпеченню стабільних темпів зростання виробництва, підвищенню його ефективності та соціальному розвитку села. У сфері аграрного сектору економіки здійснюються три базових напрями діяльності.

Перший (I) — це виробництво сільськогосподарської продукції, яке в Україні знаходиться в руках підприємців аграрного бізнесу та частки населення. Завдання держави на цьому етапі — це допомога у доступі до обмежених фінансових ресурсів, необхідних при виробництві, наприклад, кредитних ресурсів, охорона природного навколишнього середовища, природного різномайття, включаючи збереження ґрунтів, чистоти води та повітря.

Другий (II) — це реалізація сільськогосподарських товарів з метою отримання бізнесом прибутку. Тут держава виконує функцію нівелювання ризиків, забезпечення цінової стабільності, надання маркетингової допомоги з просуванням продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Третій (III) — це забезпечення продовольчої безпеки та безпечності продуктів харчування, у т.ч. забезпечення уподобань та смаків споживачів, гарантування доступу до продуктів харчування в країні утримання стратегічних запасів. З цих питань (III) існує спільна відповідальність перед суспільством та розподіл функцій по забезпеченню третього напрямку діяльності між бізнесом та державою. Три напрями діяльності скорочено "виробництво" — продаж — "споживання".

Саме за такими трьома схожими за своєю суттю групами ОЕСР класифікую і показники, які використовуються при моніторингу аграрних політик країн світу. Узагальнюючий показник оцінки

Таблиця 1. Оцінка підтримки сільськогосподарських виробників по країнах

1- найвища підтримка	Країни світу	Оцінка підтримки виробника (PSE)	
		млн дол. США, 2012 р.	2012 р. до 2011 р., % зміни ОПВ
1	ОЕСР	258 642	0,5%
2	Китай	165591	39,8%
3	Європейський Союз	106976	0,6%
4	Японія	64759	7,1%
5	Сполучені Штати	30170	-4,5%
6	Індонезія	28038	48,2%
7	Корея	20477	-0,8%
8	Туреччина	16691	-5,0%
9	Росія	13247	-15,7%
10	Бразилія	9001	-9,8%
11	Канада	7587	-1,0%
12	Мексика	7071	-0,2%
13	Швейцарія	5944	-4,2%
14	Норвегія	4274	8,3%
15	Казахстан	1985	13,8%
16	Австралія	1360	-8,8%
17	Ізраїль	889	-14,9%
18	Південна Африка	637	16,9%
19	Україна	485	-76,8%
20	Чилі	388	10,5%
21	Ісландія	151	6,3%
22	Нова Зеландія	123	-24,1%

До таблиці включені всі країни, що охоплювалися моніторингом ОЕСР у 2013 р.

підтримки аграрного виробництва, що розраховується за методикою ОЕСР, враховує підтримку індивідуальних виробників, підтримку загальних послуг для сільського господарства та підтримку споживачів сільськогосподарської продукції.

Всі вищевказані функції держави або складові аграрної політики є фундаментальним та базовими, які мають реалізовуватися незалежно від моделі "відкритого ринку" чи "автаркії". Перш ніж визначити найбільш пріоритетні політичні заходи для забезпечення конкурентоспроможності нашої країни на світовому ринку продовольства, проаналізуємо, чи існує залежність між рівнем субсидування сільського господарства та формуванням високої конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції чи аграрного сектора в цілому. Зіставлення рівнів підтримки провідних країн-виробників сільськогосподарської продукції зробимо на базі методики Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

ПОРІВНЯННЯ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН-ТОРГОВЕЛЬНИХ ПАРТНЕРІВ

Методика Організації економічного співробітництва та розвитку дозволяє здійснювати зіставні порівняння між країнами-членами ОЕСР та країнами, які входять до групи країн з emerging есоному². ОЕСР проводить таку оцінку по єдиній методиці для всіх країн, які охоплені моніторингом, на регулярній основі — раз у два роки. Останній раз оцінка проводилась у 2013 р. і вона охоплювала 2011—2012 рр. по всіх країнах ОЕСР, країнах з emerging есоному — не членах ОЕСР,

² Emerging economy — це країна, яка перебуває у процесі розвитку та економічного зростання.

Таблиця 2. Оцінка підтримки сільського господарства по країнах у відсотках до вартості виробництва продукції сільського господарства (показник ОЕСР — Producer Support Estimate, %), 2011—2012 рр.

Країни	2011 р	2012 р
Норвегія	59,1	63,1
Швейцарія	54,6	56,6
Японія	51,4	55,9
Корея	52,4	53,7
Ісландія	44,3	47,3
Туреччина	22,3	22,4
Індонезія	14,5	20,9
Європейський Союз*	18,0	19,0
Китай	12,9	16,8
Казахстан	10,8	14,6
Канада	15,1	14,3
Росія	15,1	13,5
Мексика	12,8	12,3
Ізраїль	12,8	11,4
США	7,7	7,1
Бразилія	4,8	4,6
Чилі	3,0	3,3
ЮАР	2,6	3,2
Австралія	2,9	2,7
Україна	-4,4	1,3
Нова Зеландія	0,99	0,8
ОЕСР	18,3	18,6

* ЄС 27 за 2011—2012 рр.

Джерело: OECD (2013), "Producer and Consumer Support Estimates", OECD Agriculture statistics (database).

включаючи Україну [5]. У 2013 році моніторингом було охоплено загалом 47 країн світу, включаючи 27 країн-членів ЄС у 2012 році³.

Якщо охарактеризувати рівень підтримки основних країн-конкурентів на світовому ринку сільгосппродукції, то лідерами у підтримці сільського господарства є Китай, Європейський Союз, Японія та Сполучені Штати. У 2012 р. підтримка сільськогосподарських виробників України за показником ОПВ (PSE)⁴ у 341 раза була меншою порівняно з Китаєм, у 221 раза — з Європейським Союзом, у 62 рази — із США (табл. 1). Найближчий східний торговельний партнер України Росія мала підтримку у 27 разів вище, ніж Ук-

раїна. Недивлячись на незначне зменшення у 2012 році з попередніми, підтримка залишається високою у Кореї, Туреччині, Бразилії, Канаді та Швейцарії.

Згідно показника ОПВ у відсотках⁵ рівень підтримки в країнах-членах ОЕСР знижується: у 2011—2012 році середній показник становив 18,5%, зараз рівень підтримки сільського господарства в країнах-членах ОЕСР приблизно в два рази менше в порівнянні з тим, що був у середині 1980-х років.

Рівень підтримки істотно відрізняється по регіонах світу: рівень підтримки фермерських господарств у Північній Америці знизився з 12 % до 9 % за останні 15 років. У Європі він знизився з 34 % до 20 %. У країнах Азії рівень підтримки також сильно коливається, але середній показник залишається багато в чому незмінним протягом останніх 15 років - у сукупності 22 % в 1995—1997 рр. і 20 % в 2010—2012 рр. Нарешті, для країн у Південній півкулі (Австралія, Бразилія, Чилі, Нова Зеландія і Південна Африка) характерний низький і стабільний рівень підтримки, який в середньому становив 4 % в 2010—2012 рр. У 2010—12 рр. показник ОПВ у відсотках Бразилії дорівнював 5%, що дуже близько до рівня Чилі, а в Україні він був 1,3% (2012 р.), що близько до рівня підтримки Нової Зеландії (табл. 2).

Історично, у Росії рівень підтримки був високим, і в останні роки він піднявся до середнього рівня країн ОЕСР і склав 14% в 2011—2012 рр., що майже на рівні цього показника в ЄС-27 та ОЕСР (19%). ОПВ у Європейському Союзі склав 19 % у 2012 р., найнижчий рівень порівняно з попередніми роками; 24% у 2009 р. та 20% у 2010 р.

Аналіз показав, що Україна має низький рівень підтримки порівняно з іншими країнами, в той же час вона займає одне із провідних місць у рейтингу конкурентоспроможності сектора "первинні сільськогосподарські продукти".

МІЖНАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ СЕКТОРІВ КРАЇН СВІТУ

Міжнародний торговий центр⁶ розробив індекс торговельної діяльності (the Trade Performance Index — ТРІ) для оцінки та моніторингу багатогранної експортної діяльності за секторами і по країнах⁷. ТРІ показує наскільки конкурентоспроможним і диверсифікованим є експорт у певному секторі країни у порівнянні з іншими країнами [1].

³ ОЕСР проводить оцінку та моніторинг заходів державної підтримки аграрного виробництва у країнах-членах і не членів цієї організації з 1987 року, в Україні — з 2004 року.

⁴ ОПВ — PSE (англ.). — Producer Support Estimate — щорічна вартісна оцінка загальних трансфертів від споживачів та платників податків до сільськогосподарських виробників, що вимірюється на рівні господарства, унаслідок політичних заходів з підтримки сільського господарства, які впливають на сільськогосподарське виробництво або доходи. Ця оцінка включає підтримку ринкових цін, всі види бюджетних дотаційних виплат та субсидій у вигляді "доходів, від яких держава відмовилась на користь виробників".

⁵ ОПВ (PSE) у відсотках — це відношення оцінки підтримки виробника (PSE) до вартості виробництва продукції сільського господарства (за цінами реалізації сільськогосподарськими виробниками) плюс бюджетна підтримка.

⁶ International Trade Centre.

⁷ ТРІ надає порівняльну оцінку та рейтинг торговельної діяльності 14 секторів у 184 країнах на основі 24 показників, що характеризують торгівлю. Позиція 1 у рейтингу відображає найкращий стан діяльності серед 184 країн.

Таблиця 3. Індекс торговельної діяльності (ТРІ) сектору "первинні сільськогосподарські продукти" у країнах, які включені ОЕСР до моніторингу аграрної політики (2012 р.)

Країни	ТРІ індекс 2012 (місце у рейтингу)	Частка у експорті країни, %	Експорт на 1 мешканця країни, дол. США	Частка на світовому ринку	ОПВ до експорту, %	Експорт на \$1 підтримки, дол. США
I група						
Нова Зеландія	1	22	1912,3	1,12	10	68,91
Австралія	2	11	1251	3,76	5	20,87
Сполучені Штати	7	6	325,8	13,54	29	3,39
Чилі	8	12	570,4	1,32	4	25,67
Канада	10	6	893,9	4,13	24	4,41
Бразилія	11	21	261,9	6,88	17	5,78
Норвегія	13	4	1554	1,03	55	1,82
Південна Африка	16	4	82,2	0,56	15	6,61
Ісландія	18	29	4669	0,2	10	9,9
Україна	21	13	207,3	1,25	5	19,49
II група						
Туреччина	34	4	94,7	0,93	238	0,42
Індонезія	38	7	61,2	2	186	0,54
Китай	48	1	23,6	4,22	519	0,19
Ізраїль	50	2	190,8	0,2	59	1,7
Казахстан	53	2	129,6	0,29	91	1,1
Росія	72	1	69,9	1,33	132	0,76
Мексика	84	3	101	1,61	58	1,72
Корея	85	0	59,7	0,39	686	0,15
Швейцарія	86	1	309	0,33	241	0,42
Японія	88	0	16,1	0,27	3154	0,03

ТРІ охоплює основні характеристики експортної діяльності, які виявляють зиски та втрати частки світових ринків і проливають світло на фактори, що стоять за цими змінами, а також цей індекс відслідковує еволюцію диверсифікації експорту для продуктів і ринків. Хоча ТРІ є обмеженим своїм чисто кількісним підходом, але він дає систематичний огляд секторальної експортної діяльності країни та порівняльних і конкурентних переваг.

Під час аналізу сектору "первинні сільськогосподарські продукти" ми згрупували країни у дві групи: I група з індексом ТРІ до 30, II група країн — вище 30 (табл. 3)⁸. У I групі показник "відношення ОПВ до експорту" нижче 50%, крім Норвегії, тоді як у II групі — країни, в яких підтримка сільськогосподарського виробника перевищує 50% вартості експорту первинних сільськогосподарських товарів, наприклад, у Японії — в 31, 5 разів, у

Корей — в 5,8 разів, Китаї — в 5 разів. У Європейському Союзі відношення ОПВ до експорту первинних сільськогосподарських товарів становить 49%⁹.

Також до I групи країн потрапили країни із значною присутністю первинних сільськогосподарських товарів на світовому ринку, так у 8 країнах з I групи — цей показник вище 1% (Бразилія — майже 7%, США — 13,5%). Тоді як у II групі країн — більшість країн з часткою у світовій торгівлі менше 1%. Відповідно країни I групи мають значну частку експорту товарів сектору "первинні сільськогосподарські продукти" у загальній вартості експорту країни, так у 6 країнах вона є вищою за 10% (у Новій Зеландії — 21%, в Австралії — навіть 22%).

Характерним є те, що країни I групи, крім США, за рівнем підтримки ОПВ як у вартісному виразі, так і відносно вартості виробництва про-

⁸ Із 184 країн, що охоплюються рейтингом індексу ТРІ, зроблено аналіз індексу лише по тих країнах, які включені у моніторинг ОЕСР по аграрній політиці 2013 р. за виключенням ЄС.

⁹ у середньому по 27 країнах у 2012 р.

дукції сільського господарства (у %), набагато відстають від країн II групи, у той же час, віддача кожної грошової одиниці, вкладеної у підтримку галузі, у вигляді вартості експорту на 1 долар підтримки є вражаючою: експорт Нової Зеландії — 68,9 дол. США, Чилі — 25,7, Австралія — 20,87, Україна — 19,5 дол. США. Тоді, як у країнах з найбільшою підтримкою сільського господарства експорт на 1 дол. США підтримки є дуже низьким (у дол. США): Китай — 0,19, Японія — 0,03, Росія — 0,76.

Ці дані підтверджують той факт, що країни з незначним розміром підтримки сільського господарства займають провідні позиції на світових ринках як країни-експортери продовольства саме через свою високу конкурентоспроможність.

Важливим для формування високого рейтингу конкурентоспроможності аграрного сектора окремої країни є не сам розмір підтримки сектора, а якісне наповнення підтримки, її цільове або адресне спрямування.

У більшості країн з високим рівнем підтримки, з великою чисельністю населення і значною питомою вагою сільського господарства у національній економіці субсидування сектору здійснюється з метою боротьби з бідністю та голодом, реалізації програм розвитку економічного зростання. Уряди цих країн виділяють більше бюджетних коштів на підтримку аграрного сектору, в першу чергу, для забезпечення продовольчої безпеки та зайнятості значної частки сільського населення. Підтвердженням тому, той факт, що у країнах, які входять до II групи менш конкурентоспроможних країн за індексом ТРІ, показник "експорт на одного мешканця країни" значно нижче аналогічного показника країн I групи, не дивлячись на більш значну підтримку аграрного сектору в цих країнах.

Україні, як країні з низьким рівнем фактичної підтримки галузі, вдається утримувати високе місце у рейтингу за індексом торгової діяльності (конкурентоспроможності аграрного сектору) та бути серед лідерів у світовому експорті продовольства завдяки таким факторам:

— сприятливі кліматичні умови останніх років на родючих ґрунтах¹⁰;

— протягом двох останніх років були відсутні експортні заборони для зерна, зниження експортних мит на соняшник та інші товари згідно з зобов'язаннями у СОТ;

— поширення використання новітніх технологій таких, як система нульового обробітку ґрунту (No-Till), крапельне зрошення, використання ГМО насіння при вирощуванні кукурудзи та сої, диференційоване внесення добрив;

— спеціальні режими оподаткування ПДВ, через які щорічно акумулюється сільськогосподарськими виробниками близько 1,2 млрд дол. США субсидій на закупку "вхідних ресурсів";

— включення комерційних банків у забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських виробників з підтримкою в рамках державної бюджетної програми на часткову компенсацію відсотків за користування кредитами комерційних банків;

— нові бюджетні програми з часткової компенсації вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм та комплексів та підприємств з виготовлення кормів.

Безумовно, суттєвий негативний вплив на конкурентоспроможність країн, які розвиваються, на світових ринках продовольства має високий рівень протекціонізму ЄС та США, який має серйозний викривлюючий ефект на торгівлю. Тенденція скорочення субсидування сільського господарства має носити глобальний характер без будь-яких виключень для самих багатих країн-протекціоністів. Майбутні домовленості Доха раунду СОТ стосовно сільськогосподарських субсидій, а саме зниження максимально допустимого рівня внутрішньої підтримки сільського господарства у розвинених країнах, особливо у США і ЄС, матимуть очевидну вигоду для українського аграрного бізнесу.

ВИСНОВКИ ЩОДО ПРІОРИТЕТНОСТІ НАПРЯМІВ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА УМОВ ТОРГОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

Торгова лібералізація впливає на економічне зростання декількома шляхами. Вона надає виробникам доступ до більшої кількості ринків та дозволяє їм збільшувати масштаб їх виробництва. Споживачам вона дає доступ до більш широкого асортименту товарів та послуг за нижчими цінами. Вона допомагає знанням обертатися та закликає фінанси шукати нові ринки збуту. Але торгова лібералізація та сприятлива торговельна політика потребує набору інших умов для того, щоб досягти найбільшого ефекту.

Зіставлення рівнів підтримки сільського господарства та його конкурентоспроможності у різних країнах світу свідчить, що не збільшення субсидування агросектору є головним пріоритетом, а ефективність використання обмежених фінансових ресурсів на підтримку галузі. Пріоритети аграрної політики I-го (виробництво) та II-го (продаж) напрямів діяльності у аграрному секторі України — це максимальне спрямування коштів підтримки на ті саме напрями, які забезпечують розвиток високої конкурентоспроможності сектору одночасно із зростанням експорту сільськогосподарської продукції.

Збереження акумуляції податку на додану вартість. Особливістю України є те, що найбільшу питому вагу у внутрішній підтримці сільського господарства країни займає акумуляція ПДВ, яка класифікується СОТ та ОЕСР як субсидія на вхідні ресурси або здешевлення вартості покупних ма-

¹⁰ Україна — друга найбільша країна Європи (після Росії) за площею орних земель та лідер серед європейських країн за часткою родючих земель високої якості. Україна володіє приблизно 25% світової площі чорноземів, шар гумусу на яких становить 40—50 см проти 10—30 см у країнах ЄС.

теріально-технічних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції.

Важливим моментом переговорів зі вступу України у Світову організацію торгівлі стало збереження Україною права на застосування спеціального режиму оподаткування ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників шляхом акумуляції, що в умовах нестачі вільних бюджетних коштів є вагомим та дієвим механізмом непрямих бюджетних трансфертів з підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Слід зазначити, що окремі країни-члени СОТ відзначали невідповідність режиму акумуляції ПДВ вимогам Статті III ГАТТ 1994.

Незважаючи на це, делегація України змогла захистити режим акумуляції ПДВ, який передбачає застосування ПДВ за ставкою 20 % стосовно всієї реалізованої сільськогосподарської продукції, незалежно від того, чи вона імпортована, чи вироблена на території України. Отже, відповідно до зобов'язань держави перед СОТ, у сільськогосподарському секторі України не забороняється використовувати механізм акумуляції ПДВ, направлений на підтримку вітчизняних виробників. Більше того, не існує зобов'язань перед СОТ по зменшенню цього виду підтримки.

У СОТ діє правило стосовно скорочення для розвинених країн узгодженого сукупного виміру підтримки сільського господарства на 20 % протягом шести років з моменту вступу до СОТ.

Україна не має зобов'язань перед СОТ по скороченню внутрішньої підтримки, що надається через "жовті" програми, не буде їх і після завершення Доха-раунду. Є лише зобов'язання не перевищувати домовлений річний сукупний вимір підтримки (СВП). Щорічний СВП, який акумулює в собі окремі "жовті" програми підтримки, не повинен перевищувати для України 3 млрд 43 млн грн. При цьому можливості надання підтримки не обмежуються цим показником. Додатково Україна може кожен рік витратити на жовті програми до 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства та до 5% від річної вартості по кожному окремому продукту.

Сума акумуляції ПДВ (згідно статті 209 Розділу V Податкового кодексу України) саме і знаходиться у межах 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства протягом всіх років після вступу до СОТ. Таким чином, Україна діє в рамках своїх зобов'язань у СОТ, не перевищуючи СВП базового періоду, і має право на спеціальні режими, які і формують основну підтримку галузі.

За результатами переговорного процесу по вступу до СОТ сума акумуляції ПДВ, яка виникає у результаті дії цих спеціальних режимів, включається у Сукупний вимір підтримки (СВП) України. На переговорах з МВФ та іншими міжнарод-

ними організаціями акумуляція ПДВ має розглядатися не як податкова пільга, а як вид субсидії, що є зв'язаною зобов'язаннями України у Світовій організації торгівлі¹¹.

Відміна спеціального режиму ПДВ водночас буде означати для України зменшення внутрішньої підтримки на 80%, зв'язаної показником СВП у СОТ, тоді як в рамках поточного раунду переговорів "Доха-Розвиток" узгоджується скорочення протягом 5-ти років з дати завершення переговорів на 45% для тих членів СОТ, у яких СВП є меншим або дорівнює сумі 15 млрд дол. США. Росія також має зобов'язання по скороченню внутрішньої підтримки протягом шести років у СОТ на 50%, по суті скорочуючи "повітря": у 2018 році вона зможе підтримувати галузь у обсягах фактичної підтримки 2012 року на рівні 4,4 млрд дол. США.

Згідно з зобов'язаннями із МВФ (2014 р.) від України вимагається реформувати спеціальний режим ПДВ для сільського господарства і запровадити загальний режим оподаткування ПДВ, що по суті означає скасування водночас близько 14 млрд грн. або 1,2 млрд дол. США фактичної підтримки сільського господарства у вигляді акумуляції ПДВ, яка становить 80% всієї "жовтої" підтримки галузі у рік.

Крім того, існування субсидій у вигляді акумуляції ПДВ безпосередньо самими сільськогосподарськими виробниками є набагато прозорішим з огляду адміністрування дотацій, ніж прямі бюджетні виплати, бо виключається корупційна складова — кошти акумулюються самими підприємствами без включення у розподілення цих субсидій Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Разом з тим, потрібно усвідомлювати, що суми акумуляції ПДВ залежать від фактичних цін реалізації сільськогосподарської продукції і існує певна загроза перевищення 5%-го рівня від вартості виробництва валової продукції сільського господарства. Тому з метою реформування механізму субсидування сільського господарства через спеціальний режим акумуляції ПДВ можливо варто переглянути перелік сфер сільського та лісового господарства, а також рибальства, на діяльність яких поширюється дія спеціального режиму оподаткування, вилучивши, наприклад, із цього переліку послуги з лісозаготівлі, обладнання ландшафтів та рибальство. Це дозволить збільшити надходження ПДВ до бюджету та сконцентрувати підтримку через механізм ПДВ підприємствам з виробництва первинної продукції сільського господарства.

За умов скасування спеціального режиму і запровадження загального важливо передбачити у Державному бюджеті України суму дотацій у обсязі не меншому, ніж 14 млрд грн., що дозволить зберегти той ефект, який має акумуляція ПДВ для виробників первинної сільськогосподарської

¹¹ щорічно Україна звітується Секретаріату СОТ, надаючи нотифікації з внутрішньої підтримки сільськогосподарських виробників за кожен календарний рік і включає у ці нотифікації суму акумуляції ПДВ як субсидію на вхідні ресурси для виробництва сільськогосподарської продукції.

продукції та привабливість сільського господарства країни для вітчизняних та іноземних інвесторів. Можливо досягти домовленості стосовно поступового збільшення бюджетних видатків на різні дотаційні програми для сільського господарства до рівня 14 млрд грн., наприклад, протягом 5 років.

Замість скасування спеціального режиму ПДВ для наповнення доходної частини державного бюджету, можливо, краще розглянути варіант підвищення ставок сплати фіксованого податку або вилучення із ФСП податку на прибуток сільськогосподарських підприємств, зберігаючи тим самим підтримку сільського господарства країни, яка надається через спеціальний режим ПДВ.

Питання охорони навколишнього середовища мають стати також пріоритетом з надання підтримки, особливо, на стадії "виробництво". Екологічні питання, як і раніше, мають низький пріоритет в національній аграрній політиці. Дотримання певних мінімальних природоохоронних стандартів повинно стати вимогою для отримання сільськогосподарськими товаровиробниками дотаційних платежів.

Дотримання політики дерегуляції. Не вдаватися до політичних заходів, які обмежують торгівлю і функціонування ринків, і можуть ізолювати внутрішніх виробників і споживачів від світових ринків. Натомість така політика надає виробникам і споживачам більше свободи в ухваленні власних рішень по відношенню до виробництва і споживання.

Для III-го напрямку діяльності "споживання" важливим пріоритетом є бюджетна підтримка санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ), які в сукупності із заходами технічного регулювання все більше впливають на торгівлю сільськогосподарською та харчовою продукцією. СФЗ повинні бути науково обґрунтованими і застосовуватися прозоро і передбачувано згідно з правилами СОТ.

Також більше уваги повинно приділятися державним інвестиціям у аграрний сектор саме в сфері інноваційної політики, яка є ключовим фактором підвищення продуктивності сільськогосподарських підприємств. Інвестиції у науково-дослідні проектні розробки, передача новітніх технологій, освіта та послуги з консультування та поширенню знань дають високу соціальну віддачу в довгостроковій перспективі.

Витрати на інші загальні послуги для сектора, такі як системи забезпечення якості та безпечності харчової продукції, а також стратегічну інфраструктуру села і ринку теж сприяють прибутковості, конкурентоспроможності та стійкості сектора в довгостроковій перспективі. У світлі європейського порядку денного реформ для України потрібно провести гармонізацію законодавства у сфері СФЗ з законодавством ЄС. Прискорити прийняття рамкового законодав-

ства, пов'язаного з визначенням критеріїв та вимог до якості та безпечності харчових продуктів, що відповідають стандартам ЄС, прийняти пакет законодавчих актів з питань безпечності харчових продуктів.

Література:

1. Trade Competitiveness Map/Analyze country and product competitiveness with trade flows 2012 [Електронний ресурс]. — ІТС, 2014. — Режим доступу: <http://legacy.intracen.org/appli1/TradeCom/TPIC.aspx?RP=008&YR=2010>
2. Дем'яненко С.І. До питання про стратегію розвитку аграрного сектору економіки України / С.І. Дем'яненко // Економіка АПК — 2014. — № 1. — С. 14—19.
3. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці / С.М. Кваша // Економіка АПК. — 2013. — № 8. — С. 12—21.
4. Лузан Ю.Я. Сучасні проблеми та основні фактори розвитку аграрного сектору України / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. — 2014. — № 6. — С. 5—9.
5. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2013: OECD Countries and Emerging Economies (2013), OECD Publications, Paris, France.
6. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора: монографія / Т.О. Осташко; Нац. акад. наук України, Ін-т екон. прогнозування. — К.: Фенікс, 2004. — 274 с.
7. Шпичак О.М. СОТ та економічні проблеми АПК України / О.М. Шпичак // АгроІнКоМ. — 2008. — № 3—4. — С.18—22.

References:

1. The official site of International Trade Centre (2014), "Trade Competitiveness Map/Analyze country and product competitiveness with trade flows 2012", available at: <http://legacy.intracen.org/appli1/TradeCom/TPIC.aspx?RP=008&YR=2010> (Accessed 7 July 2014).
2. Demianenko, S.I. (2014), "To the problem of the development strategy of agrarian sector of Ukrainian economy", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 14—19.
3. Kvasha, S.M. (2013), "Methodological basis for finding social solutions in agrarian policies", *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 12—21.
4. Luzan, Y.Y. (2014), "Current problems and key matters of the development of agrarian sector of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 5—9.
5. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2013: OECD Countries and Emerging Economies (2013), OECD Publications, Paris, France.
6. Ostashko, T.O. (2004), *Rynkova transformatsiya ahrarnoho sektora [Market Transformation of the Agrarian Sector]*, Feniks, Kyiv, Ukraine.
7. Shpychak, O.M. (2008), "WTO and economic issues of Ukraine's APC", *Agroinkom*, vol. 3—4, pp. 18—22.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2014 р.